

Od 2004. do 2009. godine, korporacija **Rio Tinto**, tj. njena ćerka firma **Rio Sava** eksplorejšan osnovana u Srbiji 16. maja 2001. godine, bila je jedini nosilac prava istraživanja litijuma, kao i pratećih elemenata, i to samo na teritoriji Loznice. Ovo smo ustanovili nakon obrade rešenja koja smo dobili iz Ministarstva rudarstva i energetike (MRE).

Osnivači ove firme su dve inostrane korporacije sa iste adrese: St. James's Square 6, London, SW1Y4LD - Engleska, Velika Britanija. Prva je Rio Tinto Minerals Development Limited, sa osnivačkim udelom od 70 odsto, a druga Rio Tinto Nominees Limited, sa preostalih 30 procenata.

Uzged, u Srbiji je 5. aprila 2018. godine osnovano i preduzeće Rio Tinto Exploration Dunav d.o.o. Beograd-Novi Beograd, stoprocentni osnivač je prvopomenuti Rio Tinto Minerals Development Limited, zakonski zastupnici su Britanci Kenneth Tainton i Arnaud Brion, ali ova firma se ne navodi u rešenjima Ministrastva.

Te iste godine kada je Rio Tinto dobio prvo istražno pravo, potpisan je Sporazum između Savezne vlade SR Jugoslavije i Vlade Ujedinjenog Kraljevstva, Velike Britanije i Severne Irske o uzajamnom podsticanju i zaštiti ulaganja. Objavljen je 7. maja, a stupio je na snagu osam dana kasnije - 15. maja.

Ukaz o proglašenju zakona o ratifikaciji tog sporazuma potpisao je predsednik Svetozar Marović, dok su potpisnici sporazuma bili Goran Svilanović i Džek Stron.

Nakon 17 godina (23. decembra 2021), na taj zakon pozvaće se Vesna Prodanović, zastupnik preduzeća Rio Sava do 22. decembra prošle godine. Na pitanje agencije Beta da li postoji dokument na osnovu kojeg bi država Srbija bila u obavezi da Rio Tintu plati odštetu ukoliko se ne dobije dozvola za otvaranje rudnika, Prodanović je kazala da je investicija kompanije Rio Tinto u Projekat Jadar investicija iz Ujedinjenog Kraljevstva, s obzirom na to da su osnivači Rio Save kompanije sa sedištem registrovanim u Londonu.

- Investicija u **Jadar** je predmet zaštite Bilateralnog sporazuma između Srbije i Ujedinjenog Kraljevstva (...) i kao i svi ostali sporazumi, i ovaj sporazum predviđa međunarodno priznate mehanizme zaštite investicija, objasnila je Prodanović.

Prvo rešenje za Rio Tinto doneto je tri nedelje nakon stupanja na snagu pomenutog sporazuma - 8. juna 2004. godine. Odnosilo se na istraživanje evaporita, u području Jaderskog neogenog basena, na istražnom prostoru broj 1561. Rešenje je trajalo do 1. juna 2005. godine. U obrazloženju je navedeno da je projekat geološkog istraživanja uradilo preduzeće Geo Explorer iz Beograd, a izveštaj i potvrdu o tehničkoj kontroli projekta Jantar grupa, takođe iz Beograda. Pisalo je još da je nosilac istraživanja imao obavezu da pre izrade istražne etaže u cilju uzimanja uzoraka za tehnološka ispitivanja mineralne sirovine uradi Uprošćeni rudarski projekat.

U 2005. odobrena su dva rešenja, 17. januara za proširenje istraživanja i još jedno za istraživanje 26. septembra.

Prvim rešenjem omogućene su proširene granice istražnog prostora, dok su ostale odredbe iz 2004. ostale nepromenjene. Važnost ovog rešenja bila je do 1. septembra, do kada je ćerka firma Rio Tinto bila dužna da istražuje prema Aneksu projekta koji je uradilo Geo eksplorer i da pripremi Elaborat o rezultatima istraživanja.

Drugim rešenjem odobreno je dalje istraživanje evaporita, rok je produžen do 30. septembra 2006. godine, a obaveze su bila kao u prethodnom rešenju - rad prema Aneksu, priprema Elaborata. Ovoga puta priloženi su i uslovi zaštite prirode i životne sredine koje je izdao Zavod za zaštitu prirode Srbije, kao i saglasnost Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture.

Nakon pauze u izdavanju rešenja tokom cele 2006. godine, naredno je overeno 15. januara 2007. godine za nastavak istraživanja Rio Tinto. Od ovog rešenja ne pominje se više evaporit, već se odobrenje odnosilo na istraživanje bornih minerala na istom istražnom polju. Ovaj rok bio je produžen do 31. decembra te godine, a dužnosti Rio Tinto ostale su iste: rad prema dostavljenom Projektu Geo eksplorera i priprema Elaborata preduzeća Rio Sava.

I u 2008. godini je odobren nastavak istraživanja bornih minerala, u dva navrata, rešenjima od 4. januara i 28. avgusta. Odobrenja su se odnosila na isto istražno polje 1561, sa istim koordinatama i tačkama. Produženje roka bilo je najpre do 30. juna 2008, a zatim do 31. avgusta 2009. godine.

Prvim rešenje u ovoj godini istaknuta je obaveza pridržavanaja Aneksa II projekta koji je još jednom izradio Geo eksplorere, a predmet je istraživanje bornih minerala. U drugom rešenju se, pak, prvi put pominje litijum, upisana su "višegodišnja detaljna geološka istraživanja ležišta bora i litijuma Jadar" kod Loznice (faza I, prva godina)", a kao izrađivač je upisano preimenovano preduzeće Geoexplorere Projekt iz Beograda. Ova firma je uradila i Elaborat o rezultatima geoloških istraživanja na osnovnom projektu, uz dve Knjige dokumentacionog materijala i 30 priloga grafičke dokumentacije. Izveštaje i potvrde o stručno-tehničkoj recenziji Projekta, kao i o stručnoj kontroli Elaborata uradilo je preduzeće Jantar grupa. I ovo rešenje pratili su uslovi dva zaštitarska Zavoda.

Poslednje rešenje u periodu kada se ovim istraživanjima u Srbiji bavio jedino Rio Tinto doneto je 15. septembra 2009. godine. Odobren je nastavak izvođenja detaljnih geoloških istraživanja bora i litijuma u ležištu Jadar kod Loznice, sa rokom do 31. decembra 2010. godine. Aneks projekta je ovoga puta izradilo samo preduzeće Rio Sava, a u posao je uvedeno i preduzeće Georad Ing - za stručnu recenziju, Izveštaj i potvrdu o tehničkoj

kontroli.

Ovih pet godina proteklo je bez aktivnosti konkurenata Rio Tinta u Srbiji ili sa tom korporacijom povezanih firmi, a aktivnosti su se odvijale isključivo na teritoriji Loznice. Od 2010. godine za litijumom će tragati i preduzeća Balkan Gold i LithiumLi Balkan, a istražna područja nalaziće se na još sedam lokacija u Srbiji, pored Jaderskog basena i Loznice. O tome detaljnije u narednom članku posvećenom istraživanju litijuma u 2010. godini.

Podsećamo, od 2004. do 2022. godine, nadležna ministarstva izdala su 126 rešenja koja su se odnosila na litijum, pored pratećih elemenata.

U propagandnom materijalu korporacije Rio Tinto pod nazivom "Najčešća pitanja i odgovori o projektu", dostupnom na zvaničnom sajtu, pruženo je nekoliko odgovora o istraživanjima ovog rudarskog giganta u Srbiji. Na pitanje: Na koji je način sprovedeno geološko istraživanje, objavljen je sledeći odgovor, uz prateću mapu i histogramom 391 istražne bušotine:

"Kompanija Rio Tinto je primenila nekoliko metoda geoloških ispitivanja kako bi potvrdila raspoložive rezerve u ležištu Jadar, a bušenje je bila primarna korišćena tehnika (bušenje sa jezgrovanjem i rotaciono bušenje bez jezgrovanja). Istražno bušenje je realizovano u granicama odobravanih istražnih prostora, a poslednji odobreni prostor je zahvatao površinu od 60 km² (vidi mapu istražnog prostora). Nabušen stenski materijal iz odabranih bušotina korišćen je i za testiranje procesa pripreme i prerade mineralne sirovine".

Iz narednog odgovora saznajemo da se Rio Tinto dobijanjem litijuma bavi tek od 2019. godine i to eksperimentalno, kao i da je za srpsku rudu jadarita razvijeno manje, takođe ogledno postrojenje.

Pitanje je glasilo: Kakvo iskustvo ima kompanija Rio Tinto u ekstrakciji litijuma?

"Kompanija Rio Tinto je u industriju litijuma ušla preko svog rudnika Boron u Kaliforniji, gde se vrši ekstrakcija bora od 1927. godine. Godine 2019. započeli smo eksperimentalni projekat u Boronu za dobijanje litijuma za proizvodnju baterija iz otpadnih naslaga bora, što je korišćeno kako bi se ispitao kapacitet za prelazak na veću proizvodnju.

Projekat Jadar će predstavljati direktan nastavak iskustva iz rudnika Boron, te će ove dve operacije biti komplementarne.

Takođe smo razvili novu, inovativnu tehnologiju za proizvodnju litijum karbonata i borne kiseline iz iskopane rude jadarit, a u našem istraživačkom centru u Australiji je razvijeno manje ogledno postrojenje za ispitivanje ove nove tehnologije. Međunarodni tim stručnjaka je do sada izveo oko 2.000 testova kako bi se potvrdila tehnička održivost proizvodnje ova tri proizvoda iz rude jadarit. To je dovelo do mnogobrojnih unapređenja procesa proizvodnje,

kao i procesa zaštite zdravlja i bezbednosti na radu i životne sredine”.

Navedeno postrojenje bilo je 2021. godine tema i promotivne konferencije za medije Rio Tinta u Srbiji na kojoj se obraćao rukovodilac za saradnju sa državnim organima Nikola Šunjić. Ovaj činovnik ostao je upamćen po izjavi da će se za potrebe projekta Jadar ići i na eksproprijaciju, “kada se iscrpu mogućnosti otkupa nekretnina”.

Australijski finansijski pregled - AFR (The Australian Financial Review) je to postrojenje opisao kao australijsku intelektualnu svojinu koja predstavlja ostvarenje sna Rio Tinta o izgradnji najvećeg evropskog rudnika litijuma. Autor članka je tada podvukao da je problem sa novim mineralima što ne postoji udžbenik po kojem bi se obradio tako da donosi novac, a da se pritom izbegne loš uticaj na stanovništvo i životnu sredinu.

Rio Tinto je kroz propagandnu formu pružio odgovor i na pitanje: Zbog čega ste to ogledno postrojenje poslali u Srbiju kada nemate odobrenja za izgradnju i rad rudnika?

“Jadarit je novi mineral koji se ni sa čim drugim ne može uporediti i bez ijednog procesa igde u svetu koji bi se mogao upotrebiti kao obrazac za njegovu eksploataciju, tako da je ovo pilot postrojenje bilo jedan od kritičnih elemenata za razumevanje načina na koji bi bilo najbolje da se jadarit prerađuje.

Ovo pilot postrojenje, koje je razvijano u proteklih šest godina u Australiji, doprema se u Srbiju jer je njegova primarna svrha u Australiji da se razvije i ispita održiv proces eksploatacije ostvarena”.

Korporacija je promovisala istraživanja i postrojenje dalje kroz odgovor na pitanje: Koja je svrha prebacivanja ovog pilot postrojenja u Srbiju u ovoj fazi projekta?

“Pošto je ovo pilot postrojenje prošlo testove u Centru za tehničke inovacije kompanije Rio Tinto, bilo je vreme da se preseli u Srbiju.

Jadar je resurs koji postoji u Srbiji, za narod Srbije, te je važno da Srbija ima koristi od takvog znanja, stručnosti i naučnih veština.

Na osnovu istraživanja svetskog ranga i saradnje sa najboljim akademikima, naučnicima i rudarskim stručnjacima širom sveta, postoji potencijal za razvoj snažnog tehničkog kapaciteta u Srbiji”.

Epilog je, ipak, bio da taj eksperiment, za sada, nije ni započet u Srbiji, niti je “pošiljka” iz Australije doplovila jer su se u međuvremenu širom Srbije dogodili masovni protesti protiv projekta Jadar. Naposljetku je Vlada ukinula Uredbu i Prostorni plan područja posebne namene za realizaciju projekta eksploatacije i prerade minerala jadarit, od 13. februara 2020. godine.

Ostalo je upamćeno da je mesec dana ranije predsednik Srbije **Aleksandar Vučić** gostujući na RTS izjavio: “Zakon o rudarstvu 2006. je ceo napravljen u korist [Rio Tinto](#), taj zakon je

pravljen za Rio Tinto". Dodao je da "oni imaju prava i potraživanja prema državi Srbije" i naglasio: "Morali bismo da idemo pred britanske i američke arbitraže".

Na sve ovo, valjanu reakciju priprema **Savez ekoloških organizacija Srbije** (SEOS) koji je za sredu 22. februar u 12:05 zakazao konferenciju za medije ispred Narodne skupštine. Tada će biti predat zahtev da se Narodna inicijativa o trajnoj zabrani istraživanja, eksploatacije i prerade [litijuma](#), bora i prateće asocijacije elemenata pod hitno nađe na dnevnom redu u Skupštini, što je po Zakonu već trebalo da se desi na prvom redovnom zasedanju.

Predviđeno je da se na konferenciji obrate advokati i pravnici i nekoliko aktivista iz različitih organizacija koje su učestvovala u sprovođenju Narodne inicijative, kada je prikupljeno 35.000 potpisa.

Izvor: prvi prvi na skali